

בראשית פרקים מג-מד : הירידה השנייה של האחים למצרים

מבוא

ביחידה זו נעסוק בירידה השנייה של האחים למצרים. במרכז הלימוד עומדת עלילת הגביע ונאומו של יהודה. יוסף רוקם עלילה שבעטיה האחים עומדים במבחן הדומה לסיפור מכירת יוסף. יהודה נחלץ לעזרת בנימין ויוצא בנאום מוקפד ומעמיק בכדי לשכנע להציל את אחיו.

שאלה מכוונת למידה

- איך היה המפגש המחודש עם יוסף?
- מדוע יוזם יוסף את עלילת הגביע?
- באילו דרכים מבקש יהודה לשכנע את שליט מצרים לשחרר את בנימין?

הירידה השנייה למצרים והמפגש עם יוסף

ההכנות לירידה

בראשית מג

- (יא) ויאמר אלהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו
קחו מזמורת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים :
(יב) וכסף משנה קחו בידכם ואת הכסף המושב בפי אמתחתיתכם תשיבו בידכם אולי משגה הוא :
(יג) ואת אחיכם קחו וקומו שובו אל האיש :
(יד) ואל שדי ותן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני פאשר שכלתי שקלתי :

1. ההכנות של יעקב לקראת ירידת האחים למצרים ופגישתם עם השליט המצרי, מזכירות את הכנותיו של יעקב לקראת הפגישה עם עשו בפרק ל"ב. השלם את המילים החסרות :

- לקראת המפגש עם עשו, יעקב מכין את עצמו לשלושה דברים: (1) _____ (לב, י-יג) (2) _____ (לב, יד-כא) (3) _____ (לב, ח-ט)
לקראת המפגש עם השליט המצרי, יעקב מכין את עצמו לשני דברים: (1) _____ (מג, יד) (2) _____ (מג, יא-יב)

המפגש של האחים עם יוסף במצרים

בראשית מג

- (טו) ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף לקחו בידם ואת בנימין ויקמו וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף :
(טז) וירא יוסף אתם את בנימין
ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים :
(יז) ויעש האיש פאשר אמר יוסף ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף :
(יח) וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנהנו מובאים להתגלגל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת חמרינו :
(יט) ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף וידברו אליו פתח הבית :
(כ) ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבר אכל :
(כא) ויהי כי באנו אל המלון ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי אמתחתו כספנו במשקלו ונשב אתו בידנו :
(כב) וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אכל לא נדענו מי שם כספנו באמתחתינו :
(כג) ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון באמתחתיתם כספכם בא אלי ויוצא אלהם את שמעון :
(כד) ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ויתן מים וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמריהם :

(כה) וַיְכִינּוּ אֶת הַמִּנְחָה עַד בּוֹא יוֹסֵף בְּצִהְרִים כִּי שָׁמְעוּ כִּי שָׁם יֵאָכְלוּ לֶחֶם :
(כו) וַיָּבֵא יוֹסֵף הַבִּזְתָּה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בָּדָם הַבִּזְתָּה וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ אַרְצָה :
(כז) וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הַשְּׁלוֹם אֲבִיכֶם הֲזָקָן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדְנֵנוּ חַי :
(כח) וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאַבְיֵנוּ עוֹדְנֵנוּ חַי וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ :

2. עיין בפסוקים טו-כו, וענה:

- א. במה השתנה יחסו של יוסף לאחיו במפגש השני לעומת המפגש הראשון שלו איתם?
ב. במה יחס זה בא לידי ביטוי? ציין שני דברים שונים.

המפגש של יוסף עם בנימין

בראשית מג

(כט) וַיִּשְׂא עֵינָיו וַיִּרְא אֶת בְּנֵימִן אָחִיו בֶּן אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אַחִיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלַי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַחְנֹךְ בְּנִי :
(ל) וַיִּמְהַר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל אָחִיו וַיִּבְקֶשׁ לְבָכּוֹת וַיָּבֵא הַחֲדָרָה וַיִּבְדָּךְ שָׁמָּה :

רש"י בראשית מג, ל

כי נכמרו רחמיו - שאלו יש לך אח מאם, אמר לו אח היה לי ואיני יודע היכן הוא. יש לך בנים, אמר לו יש לי עשרה, אמר לו ומה שמם? אמר לו: "בָּלַע וְבָכָר וְאַשְׁבַּל גְּרָא וְנַעֲמָן אָחִי וְרָאשׁ מְפִיס וְחָפִיס וְאַרְדָּ" (בראשית מו, כא) אמר לו מה טיבן של שמות הללו? אמר לו כולם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו, "בלע" - שנבלע בין האומות. "בכר" - שהיה בכור לאמי. "אשבאל" - ששבאו אל. "גרא" - שנתגייר באכסניא. ו"נעמן" - שהיה נעים ביותר. "אחי" ו"ראש" - אחי היה וראשי היה. "מופיס" - מפי אביו למד. "וחופיס" - שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו. "וארד" - שירד לבין האומות, כדאיתא במסכת סוטה (לו ב) - מיד נכמרו רחמיו.

3. עיין בפסוקים כט-ל וברש"י, וענה:

- א. לפי הפשט, מדוע בכה יוסף בראותו את בנימין?
ב. לפי רש"י, מדוע בכה יוסף בראותו את בנימין?

יוסף מושיב את האחים לפי סדר הולדתם

בראשית מג

(לא) וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיִּצָּא וַיִּתְאַפֵּק וַיֹּאמֶר שִׁימוּ לָחֶם :
(לב) וַיִּשְׁימוּ לוֹ לֶבֶדוֹ וְלָהֶם לְבָדָם וְלַמִּצְרַיִם הָאֲכָלִים אֶתוֹ לְבָדָם
כִּי לֹא יוֹכְלוּן הַמִּצְרַיִם לֶאֱכֹל אֶת הָעֵבְרִים לָחֶם כִּי תוֹעֵבָה הוּא לַמִּצְרַיִם :
(לג) וַיִּשְׁבּוּ לְפָנָיו הַבָּכָר כְּבִכְרָתוֹ וְהַצְעִיר כְּצִעְרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ :

רשב"ם בראשית פרק מג פסוק לג

ויתמהו - שהרי כולם נולדו בשבע שנים ואין להבחין איזה קודם לזה:

4. על פי הרשב"ם מדוע תמהו האחים כל כך שהשליט הושיב את האחים על פי סדר הולדתם?

רש"י מביא מדרש חז"ל שמרחיב את הסיפור העולה מן הכתוב באופן הבא:

רש"י בראשית מג, לג

הבכור כבכורתו - **מכה בגביע** וקורא ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבולון - בני אם אחת, הסבו כסדר הזה שהיא סדר תולדותיכם, וכן כולם. כיון שהגיע לבנימין אמר: זה אין לו אם ואני אין לי אם, יָשַׁב לו אצלי:

יוסף כמובן איננו צריך להשתמש ב"גביע הניחוש" אבל אז האחים לא יבינו מנין האדון המצרי שלפניהם יודע מהו סדר הולדתם המדויק. על פי המדרש השתמש יוסף בגביע הניחוש, כך יכלו האחים להתרשם מיוקרתו של גביע הניחוש. באופן הזה השתלשלות העניינים המובאת בפרק הבא אודות עלילת הגביע, מובנת יותר - "הלא זה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנָי בּוֹ וְהוּא נִחַשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הָרְעִתָם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם" (מד, ה).

יוסף נותן לבנימין פי חמש יותר מתנות מאחיו

ספורנו בראשית מג, לד

ותרב משאת בנימין - לראות אם יקנאו בו.

5. עיין בפסוק לד ובספורנו, וענה:

- א. לפי הספורנו מדוע יוסף מפלה את בנימין ונותן לו פי חמש מתנות יותר מאחיו?
- ב. לאיזה פירוש שלמדנו ביחס להתנהגות יוסף כלפי אחיו פירוש זה מתאים?

עלילת הגביע

בראשית מד

- (א) וַיֵּצֵא אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לְאֹמֶר מִלֵּא אֶת אֲמֹתַחַת הָאֲנָשִׁים אֲכָל פֶּאֶשֶׁר יוֹכְלוֹן שְׂאֵת וְשִׁים כֶּסֶף אִישׁ בְּפִי אֲמֹתַחְתּוֹ :
- (ב) וְאֵת גְּבִיעֵי גְבִיעַ הַכֶּסֶף תְּשִׂים בְּפִי אֲמֹתַחַת הַקֶּטָן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כַּדָּבָר יוֹסֵף אֲשֶׁר דָּבָר :
- (ג) הַבֶּקֶר אֹר וְהָאֲנָשִׁים שָׁלְחוּ הֵמָּה וְחַמְרֵיהֶם :
- (ד) הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וַיֹּסֵף אָמַר לְאֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהַשְׁגָּתָם וְאֲמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שְׁלַמְתֶּם רְעָה תַחַת טוֹבָה :
- (ה) הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה אֲדֹנָי בּוֹ וְהוּא נָחַשׁ וְנָחַשׁ בּוֹ הֲרַעַתֶּם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם :
- (ו) וַיִּשְׁגְּם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה :
- (ז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנָי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חֲלִילָה לַעֲבֹדֶיךָ מַעֲשׂוֹת כַּדְּבָר הַזֶּה :
- (ח) הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מִצָּאנוּ בְּפִי אֲמֹתַחְתֵּינוּ הִשִּׁיבְנוּ אֵלֶיךָ מֵאֲרָץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנַב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב :
- (ט) אֲשֶׁר יִמְצָא אֹתוֹ מֵעַבְדֶיךָ וְנָמַת וְגַם אֲנַחְנוּ נָהִיָּה לְאֲדֹנֶיךָ לַעֲבָדִים :
- (י) וַיֹּאמֶר גַּם עֲתָה כַּדְּבָרֶיכֶם כֵּן הוּא אֲשֶׁר יִמְצָא אֹתוֹ יִהְיֶה לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּים :
- (יא) וַיִּמְהָרוּ וַיֹּרְדוּ אִישׁ אֶת אֲמֹתַחְתּוֹ אֲרָצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אֲמֹתַחְתּוֹ :
- (יב) וַיִּחַפְּשׂ בְּגֹדוֹל הַחַל וּבִקְטָן כֻּלָּה וַיִּמְצָא הַגְּבִיעַ בְּאֲמֹתַחַת בְּנִימָן :
- (יג) וַיִּקְרְעוּ שְׁמֹלְתָם וַיַּעֲמִס אִישׁ עַל חֻמְרוֹ וַיִּשָּׁבוּ הָעִירָה :

אברבנאל בראשית מג (השאלות)

השאלה הג': אחרי שכבר העניש יוסף את אחיו, ובצערו אותם לקח נקמתו מהם, ושהביאו לפניו את בנימין שהיה חפץ לראותו, ושנתקיים חלומו י"א כוכבים משתחווים לי, ומלא תאותו בשלמות, ואחיו אכלו עמו, והשלים עמהם - למה זה עוד הביאים בנסיון אחר מהגביע? כל שכן (למה העליל על) בנימין שלא הרע עמו, והיה אחיו בן אמו?

השאלה הד': למה צוה יוסף לשים כסף איש בפי אמתחתו ואת גביע הכסף באמתחת בנימין, כי הנה הגביע היה צריך לענין התחבולה, אבל הכסף לא היה צורך?...

6. כתוב בלשונך, מה הן שתי השאלות ששואל האברבנאל על פרשת הגביע? :

אברבנאל בראשית מג (התשובות)

עם כל הנסיון שעשה יוסף לאחיו בעלילת המרגלים, עוד נשאר ספק בלבו, האם היה להם אהבה עם בנימין, או אם היו עדין שונאים את בני רחל אמו. ולכן רצה להביא את בנימין בפרט בנסיון הגביע לראות אם ישתדלו להצילו. אבל חשש עם זה, אולי יחשבו אחיו שהיה אמת שבנימין גנב את הגביע, כמו שרחל אמו גנבה את התרפים לאביה. ואולי מפני זה יאמרו 'הנפש החוטאת היא תמות' ולא ידרשו בעדו - בכל כחם, לא (בגלג) שנאתם אותו כי אם לְבוֹשְׁתָם מרוע המעשה. הנה מפני זה צוה יוסף להשיב עם הגביע כסף שברו וכן כספיהם של כולם, שבזה יכירו הם שלא היה האשמת בנימין ורשעתו, כי אם מעלילת האדון. ובידיעתם זו, אם יחמלו עליו וישתדלו להוציאו מעבודתו, ונדע שהם אוהבים אותו, ויהיו בעיני יוסף **בעלי תשובה גמורים**, ויִתְּנָדַע אליהם ויטיב עמם כמו שעשה. אבל אם המה יעזבוהו לעבד, ונדע שעדין המה עומדים במרדס, ויתהפך להם יוסף לאויב והוא ילחם בם.

הנה התבאר צורך נסיון ענין הגביע, ולמה היה בפרט בנימין, ולמה הושם כספם באמתחותם. והותרו בזה השאלה ה-ג' וה-ד'.

7. **כתוב בלשונך**, את שתי התשובות של אברבנאל, לשאלות שהוא בעצמו שאל.

8. לפי הפירוש שהציע אברבנאל, הבא ראיה שכבר בפסוקים יב-יג ניתן לראות שהאחים עמדו במבחן?

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב

אי זו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשולו כח. כיצד? הרי שבא על אשה בעבירה, ולאחר זמן נתייחד עמה, והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה, ופירש ולא עבר - זהו בעל תשובה גמורה.

9. כיצד דברי הרמב"ם בהלכות תשובה, מסייעים לפירוש של האברבנאל?

10. בפרק מב למדנו שתי גישות פרשניות לשאלה: מדוע יוסף התנכר לאחיו - שיטת הרמב"ן ושיטת בעל "עקידת יצחק". לאיזו גישה דומה השיטה של האברבנאל? נמק.

מבנה דברי האחים - קל וחומר

בראשית מד

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לְמָה יִדְבַר אֲדָנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חֲלִילָה לְעֲבָדֶיךָ מַעֲשׂוֹת כַּדְּבַר הַזֶּה :
(ח) הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצְאנוּ בְּפִי אִמְתַּחֲתֵינוּ הִשִּׁיבנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנַב מִבֵּית אֲדָנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב :
רש"י בראשית מד, ח
הן כסף אשר מצאנו - זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה (בתנ"ך), וכולן מנויין בבראשית רבה צב, ז.

11. עיין בפסוקים ז-ח, ובדברי רש"י וענה:

- א. מהו "הקל וחומר" בפסוק ח? פרט התשובתך מהו "הקל" ומהו "החומר"
- ב. מה רוצים האחים להוכיח בעזרת "הקל וחומר" הזה?

תגובת האחים לעלילה

בראשית מד

(יב) וַיִּחַפֵּשׂ בְּגָדוֹל הַחַל וּבִקְטָן כֶּלֶה וַיִּמְצָא הַגְּבִיעַ בְּאִמְתַּחַת בְּנִגְמוֹן :
(יג) וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלְתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל חֻמְרוֹ וַיִּשָּׁבוּ הָעֵינָה :
(יד) וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאָחִיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדְנוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה :
(טו) וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי נִחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמוֹנִי :
(טז) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה נֹּאמֵר לְאֲדָנִי מַה נִּדְבַר וַיִּמָּה נִצְטַדֵּק הַאֱלֹהִים מִצָּא אֶת עֹן עֲבָדֶיךָ
הִנְנוּ עֹבְדִים לְאֲדָנִי גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ :
(יז) וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִּי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יְהִי לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם : פ

מנהיגותו של יהודה

לאורך המפגשים של האחים עם השליט המצרי הם נקלעים לצרה אחר צרה ולמשבר אחר משבר. עד כה את המשבר מול השליט המצרי ניהלו **כל האחים**, יוסף מדבר עם 'האנשים' והתגובה של האחים בדרך כלל מנוסחת בלשון "ויאמרו..." - בלשון רבים. אלא שכאן בפסוק יד חלה תפנית משמעותית בניהול המשבר, בשלב זה **יהודה** לוקח את

הפיקוד ואת המנהיגות, ומעתה ואילך הוא מנהל את המשבר ואת הויכוח עם השליט המצרי. שנאמר: "ויבא יהודה ואחיו... ויאמר יהודה... - בלשון יחיד.

יהודה מצדיק עליו את הדין

בראשית מד, טז

ויאמר יהודה מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בגדו:

ספורנו

האלהים מצא את עון עבדיך - לא בשביל זה אנו נענשים, שלא חטאנו בזה כלל, אלא בשביל עון שעשינו לימים ראשונים, רצה האל להענישנו ולהפריע ממנו על ידך.

12. יהודה אומר לשליט המצרי "האלהים מצא את עון עבדיך", למשפט הזה יש שתי משמעויות שונות:
- א. מה ההבנה הפשוטה של משפט זה?
 - ב. לפי הספורנו, מה התכוון יהודה לומר במשפט הזה? ולמי מופנית הבנה זו?
 - ג. היכן בעבר האחים אמרו שני משפטים הדומים למשפט הזה?

מדבריו של יהודה עולה תחושה של כניעה והוא אינו מבקש דבר, רק בהמשך כאשר מציע השליט המצרי לשחרר את כולם ולהשאיר את בנימין, הוא פונה אליו בבקשה לשחרר את בנימין ולהשאיר במקומו.

נאום יהודה

אחי יוסף נקלעה לצרה אוימה ונוראה, הגביע נמצא באמתחת אחיהם בנימין והוא מואשם בגניבה, העונש הצפוי לו הוא להשאר במצרים כעבד. האחים יודעים שזו תהיה פגיעה אנושה בם ובעיקר באביהם, והם חוזרים לפגישה מכרעת עם השליט. יהודה לוקח את התפקיד לשאת דברים לפני השליט, והכל תלוי עכשיו בדבריו, במילים שיוציא מפיו, האם יצליחו דבריו להיכנס לאוזניו של המושל המצרי המתעלל בהם, האם יצליחו דבריו לחדור אל ליבו.

סגנון הנאום - האם הנאום הוא נאום פייסני או נאום לוחמי?

13. עיין בנאום של יהודה בפרק מד פסוקים יח-לד. האם לדעתך, זה נאום פייסני או לוחמי? בסס את תשובתך על הכתוב.

בראשית מד

- (יח) ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה
 (יט) אדני שאל את עבדך לאמר היש לכם אב או אח :
 (כ) ויאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו :
 (כא) ותאמר אל עבדך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו :
 (כב) ויאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזוב את אביו ועזב את אביו ומת :
 (כג) ותאמר אל עבדך אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני :
 (כד) ויהי כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני :
 (כה) ויאמר אבינו שבו שברו לנו מעט אכל :
 (כו) ויאמר לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן איננו אתנו :
 (כז) ויאמר עבדך אבי עלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי :
 (כח) ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף ולא ראיתיו עד הנה :
 (כט) ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את שיבתי ברעה שאלה :
 (ל) ועתה כבאי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו :
 (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו עבדך את שיבת עבדך אבינו בגון שאלה :
 (לב) כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחסאתי לאבי כל הימים :
 (לג) ועתה ישב נא עבדך פחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו :
 (לד) כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי :

סגנון הנאום לפי פשוטו של מקרא

14. **מפשוטו של מקרא** עולה שמדובר בנאום פייסני, שמטרתו לרכך את השליט המצרי, שיבטל את העונש הצפוי לבנימין, בשני אמצעים מרכזיים: **חנופה ורחמים**.
 א. סמן במרקר צהוב את הביטויים המורים על **דברי כבוד חנופה**, ובמרקר ירוק את הביטויים שמעוררים **רחמים**.
 ב. כמה ביטויים יש בנאום של יהודה של חנופה וכבוד וכמה ביטויים תפקידם לעורר רחמים?

סגנון הנאום על דרך הדרש

חז"ל ופרשנים ההולכים בדרך הדרש מצאו בנאום של יהודה רמזים לכך שהייתה ליהודה גם מגמה תקיפה יותר, מגמה לוחמנית ומאשימה.

בראשית רבה (וילנא) פרשת ויגש פרשה צג

ויגש אליו יהודה - (נחלקו בדבר) ר' יהודה, ר' נחמיה, ורבנן:

ר' יהודה אומר: הגשה למלחמה, מהיכן? ממה שנאמר "וַיִּגֶשׁ יוֹאָב וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ לְמִלְחָמָה בְּאָרְסָם" (שמואל ב י, יג)

רבי נחמיה אומר: הגשה לפיוס, מהיכן? ממה שנאמר "וַיִּגֶשׁוּ בְנֵי יְהוּדָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל" (יהושע יד, ו)

רבנן אמרי: הגשה לתפלה, "וַיִּגֶשׁ אֶלְיָהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וַיִּשְׁרָאֵל הַיּוֹם וַיָּדַע כִּי...²" (מלכים א יח, לו)

ר אלעזר אומר: פשט להון, אם למלחמה - אני בא, אם לפיוס - אני בא, אם לתפלה - אני בא.

רש"י בראשית מד יח

ויגש אליו... דָּבַר באזני אדני - יכנסו דברי באזניך (כלומר שמע וקבל את דברי).

ואל יחר אפך - מכאן אתה למד שדבר אליו קשות.

שמות לב ז (בעקבות חטא העגל)

וַיִּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר כִּי שָׁחַת עַמְּךָ אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם...

רש"י

וידבר - לשון קושי הוא, כמו (שנאמר במפגש הראשון של יוסף עם אחיו) "וידבר אתם קשות" (בראשית מב ז).

15. עיין במקורות שלעיל וענה: מה הן שלוש הרמיזות בכתוב לכך שיהודה דיבר בסגנון תקיף ולוחמני בנאום שלו?

המבנה של הנאום

16. בטבלאות שלפניך מוצגות שתי אפשרויות שונות כיצד לחלק את הנאום של יהודה. תן כותרת לכל חלק.

אפשרות א³

החלק	הפסוקים	הכותרת
חלק א	יט-כט	
חלק ב	ל-לב	
חלק ג	לג-לד	

לפי החלוקה זו המעבר בין החלקים הוא ע"י המילה "ועתה..."

אפשרות ב

החלק	הפסוקים	הכותרת
חלק א	יט-כג	
חלק ב	כד-לב	
חלק ג	לג-לד	

¹ בני יהודה נגשו לפייס את יהושע שיסכים לתת לכלב כנחלה את חברון, והדברים שם נאמרים בלשון רכה ופיסנית.
² במעמד אליהו בהר הכרמל אליהו נגש ומתפלל לה' שיוריד אש מן השמיים וישרוף את הקורבן העולה של אליהו.
³ אפשרות א' היא החלוקה של נחמה ליבוביץ "עיונים בספר בראשית" עמ' 344.

התכנים של הנאום

ראינו לעיל שמבחינת האחים ויהודה מדובר בנאום גורלי, לכן כמילה וכל טיעון צריך להיות מחושב ושקול: באיזה סגנון לומר את הדברים? ובעיקר מה לומר? ומה לא כדאי לומר? ננסה לעמוד על התחכום בנאום של יהודה הכולל שלושה תכנים מרכזיים:

- א. תכנים תקיפים מרומזים.
- ב. תכנים הקשורים לחנופה וכבוד למלכות.
- ג. תכנים שמטרתם לעורר רחמים.

א. תכנים תקיפים מרומזים

ראינו לעיל כי יש מן המפרשים, ההולכים בדרך הדרש, המוצאים רמזים לכך שהייתה ליהודה גם מגמה תקיפה יותר, מגמה לוחמנית ומאשימה. מפרשים אלו תלו את דבריהם על שלושה לשונות המופיעים בפסוק יח: "וַיִּגֶשׁ", "וְאֵל יַחַר אֶפְדֹּךְ", ו"וַיִּדְבֹּר". נבחן עתה האם גם בתוכן של הנאום ניתן למצוא ראיות לכך שיהודה אומר דברים תקיפים, לוחמניים ומאשימים:

בראשית מד

(יח) וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבַדְךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יַחַר אֶפְדֹּךְ כִּי כְמוֹד כְּפָרְעָה (יט) אֲדֹנָי שְׂאֵל אֶת עֲבָדְךָ לֵאמֹר הֲיֵשׁ לְכֶם אָב אוֹ אָח : (כ) וַנֹּאמֶר אֵל אֲדֹנָי יֵשׁ לָנוּ אָב זָקֵן וְיִלְד זְקִינִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּנְתֵּר הוּא לְבָדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֶהְבּוֹ : (כא) וַתֹּאמֶר אֵל עֲבָדְךָ הוֹרְדָהוּ אֵלַי וְאֶשְׂימָה עֵינֵי עָלָיו : (כב) וַנֹּאמֶר אֵל אֲדֹנָי לֹא יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת אָבִיו וְעִזָּב אֶת אָבִיו וְמָת : (כג) וַתֹּאמֶר אֵל עֲבָדְךָ אִם לֹא יֵרַד אֶחֱיֶכֶם הַקָּטָן אֲתָכֶם לֹא תִסְפוּן לְרֵאוֹת פָּנָי :

נחמה ליבוביץ, עיונים בספר בראשית, עמ' 345

לכאורה אין זה אלא סיפור העובדות. דיבורך - דיבירנו - דיבורך. ואולם מה הכוונה? למה על יהודה להזכיר ליוסף את הידוע לו יפה? ומיד ניווכח שאין בזה אלא זעקת המרגיש בהתעללות, טענת החף מפשע הרוצה לומר, כי פחים נטמנו לרגליו, אך אין הוא מעז לומר זאת בגלוי. כפירוש במדרש תנחומא ויגש ה: אדוני שאל את עבדו - אמר לו יהודה מתחילה בעלילה באת עלינו, מכמה מדינות ירדו למצרים לשבור אוכל ולא שאלת אחד מהן (על משפחתו). שמא בתך באנו לקחת? או אחותינו אתה סבור לישא? (ובגלל זה אתה בררת על משפחתינו) אף על פי כן לא כסינו ממך דבר. ...ואף על פי שאמרנו לך שהאב הזקן ולא יוכל לחיות בלעדיו, אתה עמדת על שלך, כצור חלמיש: "וַתֹּאמֶר אֵל עֲבָדְךָ הוֹרְדָהוּ אֵלַי וְאֶשְׂימָה עֵינֵי עָלָיו" (כא) וכי אמר יוסף מילים אלה? ומה כוונתם? ושוב נראה כאן כעין טענה ותביעה מוסתרת...

17. עיין בפסוקים יח-כג ובדברי נחמה ליבוביץ וענה:

- א. מהו הקושי שמעלה נחמה ליבוביץ על פסוקים יח-כג?
- ב. כיצד נחמה ליבוביץ מישבת קושי זה?
- ג. מהו התוכן התקיף שנאמר במרומז בנאום של יהודה? ומה הראיות שיהודה מביא לטיעונו.

ב. תכנים הקשורים לחנופה וכבוד למלכות.

ראינו לעיל שיהודה בוחר לנאום בסגנון של חנופה ומתן כבוד למלכות, וזאת הוא עושה על ידי שימוש רב במילים היוצרות אווירה של **כבוד וחנופה: 13 פעמים לשון "עבד"**, **7 פעמים לשון "אדוני"**. נבחן עתה האם גם בתוכן של הנאום ניתן למצוא ראיות לכך שיהודה אומר דברים שמגמתם לשמור על כבודו של השליט.

18. בנאום גורלי, חשוב מאוד לדעת 'מה לומר?' וגם 'מה לא לומר?'. בפסוקים יט-כט יהודה מתאר לשליט המצרי את השתלשלות העניינים מאז הגיעו הוא ואחיו למצרים לקנות אוכל.

א. ציין שני פרטים שאירעו בעבר ויהודה השמיט מדבריו?

ב. מדוע הוא השמיט אותם?

ג. תכנים שמטרתם לעורר רחמים

ראינו לעיל שיהודה בוחר בסגנון שמטרתו לעורר רחמים וזאת הוא עושה ע"י כך שהוא לא משתמש בשמותיהם של האנשים - יעקב ובנימין - אלא בכינויים של בני משפחה: **14 פעמים לשון "אב"**, **"בן"**, **"קטן"** ו**"נער"**. נבחן עתה האם גם בתוכן של הנאום ניתן למצוא ראיות לכך שיהודה אומר דברים שמטרתם לעורר רחמים.

בראשית מד

(כד) וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל עֲבָדָי אָבִי וַיִּגְדּוּ לִּי אֶת דְּבָרֵי אֲדֹנָי :

(כה) וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שָׁבוּ שָׁבְרוּ לָנוּ מַעַט אֶכֶל :

(כו) וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם יֵשׁ אַחֲיֵנוּ הַקָּטָן אֲתָנוּ וַיִּרְדְּנוּ כִּי לֹא נוּכַל לָרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ וְאַחֲיֵנוּ הַקָּטָן אֵינָנוּ אֲתָנוּ :

(כז) וַיֹּאמֶר עֲבָדָי אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יֹדְעֵתֶם כִּי שְׁנַיִם יֻלְּדָה לִּי אִשְׁתִּי :

(כח) וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאֲתֵי וַאֲמַר אֲדָי טָרַף טָרַף וְלֹא רָאִיתִיו עַד הַנֵּה :

(כט) וּלְקַחְתֶּם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פְּנֵי וְקַרְהוּ אֶסֶן וְהוֹרְדֵתֶם אֶת שִׁיבְתִי בְרַעַה שְׂאֵלָה :

(ל) וַעֲתָה כָּבֹאִי אֶל עֲבָדָי אָבִי וְהַנְעַר אֵינָנוּ אֲתָנוּ וְנִפְשׁוּ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ :

(לא) וְהִיָּה כְּרְאוֹתוֹ כִּי אֵין הַנְעַר וְנָמַת וְהוֹרִידוּ עֲבָדָי אֶת שִׁיבַת עֲבָדָי אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׂאֵלָה :

(לב) כִּי עֲבָדָי עָרַב אֶת הַנְעַר מֵעַם אָבִי לֵאמֹר אִם לֹא אָבִיאָנוּ אֵלֶיךָ וְחָטְאֲתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים :

בחלק השני של הנאום, **בפסוקים כז-כט**, יהודה מתאר לשליט המצרי דו-שיח שהתנהל בין אביהם לבין בניו, כשהם שבו אליו לארץ כנען עם הדרישה להוריד את בנימין למצרים. שיחה מרגשת זאת לא שמענו במפורש מפני יעקב אבינו, וכפי שכותבת נחמה לייבוביץ כנראה לא נאמרה מעולם "וכי במעמד עשרת בניו בני לאה בני זלפה ובני בלהה יאמר: 'אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי?' אשתי האחת, האמיתית, האהובה? האם לא נענש דיו על אשר אהב את יוסף מכל אחיו" (עמ' 347-346).

19. בהנחה שאכן השיחה מרגשת המתוארת בפסוקים כז-כט מעולם לא התנהלה, מדוע יהודה מוצא לנכון להמציא אותה, ולומר אותה לשליט המצרי? מה זה תורם לנסיון השכנוע שלו לבטל את רוע הגזרה?

20. איזה טיעון נוסף מעלה יהודה בנאומו שמטרתו לעורר את רחמיו של השליט המצרי?

דברי פיוס

ראינו לעיל את שיטתו של רבי נחמיה שסבר שיהודה התכוון בנאומו לפייס. לפניך מדרש נוסף ההולך בכיוון זה:

☒ בראשית רבה פרשת ויגש פרשה צג

א"ר חייא בר אבא: כל הדברים שאתה קורא שדיבר יהודה ליוסף בפני אחיו, עד שאתה מגיע 'ולא יכול יוסף להתאפק', היה בהם: פיוס ליוסף, פיוס לאחיו, ופיוס לבנימין.

פיוס ליוסף - (מדברי יהודה יכל יוסף) לומר: 'ראו היאך הוא נותן נפשו על בניה של רחל'.

פיוס לאחיו - (מדברי יהודה יכלו האחים) לומר: 'ראו היאך הוא נותן נפשו על אחיו'.

פיוס לבנימין - (מדברי יהודה יכל בנימין להבין כאילו יהודה) אמר לו: 'כשם שנתתי נפשי עליך (להצילך ולהשיבך לאביך), כך אני נותן נפשי על אָחִיךָ (כך אני מוכן להציל ולפדות את אחיך יוסף אם אמצאנו).

המדרש הזה מדגיש את המגמה הפייסנית שבנאום.